

Waterland

In de nacht van 13 januari 1916 kon Kees de slaap niet vatten. De noordwesterstorm rammelde aan de dakpannen en de regen sloeg onafgebroken tegen de ramen, maar dat was niet wat hem uit zijn slaap hield.

De dag was al niet zo best begonnen. Hij stapelde de aardappelen, de penen, de bieten en de prei zorgvuldig op de groentekar en liep al ventend met de kar van Edam naar Monnickendam. De duisternis van de vroege ochtend maakte langzaam plaats voor een somber daglicht en de regen drupte onophoudelijk van het oliedoek waarmee hij de groenten tegen het vocht beschermde. Hoewel hij de groenten voor de kachel op kranten had laten drogen, waren er toch wat penen beschimmeld geraakt. Die bewaarde hij voor de groezelig geklede kinderen die hem door de straten met vervelozе voordeuren achtervolgden.

Ze deden hem denken aan zijn eigen jeugd, aan de jaren waarin hij als negenjarige met een kruiwagen rode kool langs de deuren ging. Als hij op zo'n dag vijfenzeventig cent of een gulden verdiende, was hij de koning te rijk, maar er waren ook dagen waarop hij een stuiver of nog minder verdiende. Dan zag hij bij thuiskomst zijn teleurstelling weerspiegeld in de ogen van zijn moeder.

Nel, zijn vrouw, kwam uit een middenstandsgesin en had nooit honger gekend. Haar vader had een winkel en ze had thuis goed rekenen geleerd. Ze wist het meteen wanneer hij koopwaar had weggegeven.

‘Hoe kun je nu je gezin onderhouden als je alles maar weggeeft!’ tierde ze zonder rekening te houden met de kinderen die al lagen te slapen.

‘We hebben toch alle dagen genoeg te eten?’ verdedigde hij zich. ‘Wat is er verkeerd aan als je anderen, die het minder goed getroffen hebben, af en toe iets toesteekt?’

Ze hadden niet veel nodig, vond hij. Ze woonden in een van die kleine huisjes in de Gravenstraat voor een gulden vijftig in de week. Hun kostbaarste bezit was de oude kolenkachel die in het midden van de kamer stond. Hij was er tevreden mee, maar Nel wilde een groter huis en een echt fornuis om op te koken. Ze wilde een tuin waar ze kippen kon houden en wat spaargeld voor moeilijke tijden.

Hij zou het nooit tegen haar zeggen, maar ergens had ze wel gelijk. Als hij zeventig gulden spaargeld had, zou hij een paardje kunnen kopen. Dan zou hij de kar kunnen ruilen voor een grotere en dan kon hij een grotere voorraad groenten meenemen. Daarover lag hij nu al uren te piekeren, terwijl hij luisterde naar de wind.

Hij moest toch in slaap gevallen zijn, want hij schrok wakker van lawaai op straat. Even later begonnen de kerkklokken luid te beieren. De soldaten, die hij de vorige dag had zien patrouilleren op de dijk bij het Klein Westerbuiten, bonsden op alle deuren om de Edammers te wekken.

‘De dijk heeft het begeven!’ riepen ze, en ‘De Waterwolf komt eraan!’

Kees stapte snel uit bed en deed zijn oliejack en zijn kniehoge laarzen aan. Buiten voegde hij zich bij zijn slaperige stadsgenoten. Door de menigte verspreidde zich een alarmerend bericht. De Zuiderzeedijk bij Durgerdam en Uitdam was bezweken onder de stormvloed en de aanhoudende regen van de afgelopen dagen. Vanuit het Zuiden stroomden de polders vol water en binnen een etmaal zouden Volendam en Edam onder water komen te staan als er niet snel actie werd ondernomen.

De soldaten gaven bevel de dijken bij het Klein Westerbuiten en het Purmereiland te versterken met zandzakken. De binnendijken waren zwak en als die het begaven, zou het water de huizen van de Edammers binnen stromen. Kees nam zijn handkar mee en een stevige schop en liep met de meute mee naar de spoorbaan. Daar waren soldaten al bezig met het vullen van zandzakken. Iedereen stak de handen uit de mouwen en het was Kees' taak om de zandzakken met zijn handkar naar het Purmereiland te brengen.

De regen was opgehouden, maar het was ijskoud en al snel waren zijn handen haast gevoelloos van de kou. De hele ochtend liep hij heen en weer tussen de spoorbaan en het Purmereiland waar ze een nooddijk bouwden van zandzakken en klei. Het was een race tegen de klok. Iedereen had zijn werk in de steek gelaten om te helpen en de vrouwen en kinderen deelden soep uit en dikke boterhammen met spek.

Toen de zandzakken op hun plek lagen, stapelde Kees zijn groentekar vol met planken, die hij bracht naar de mannen die houten schotten timmerden om de bruggen te blokkeren. Het werd steeds drukker op straat. Edam stroomde vol boeren en landarbeiders, die op de vlucht waren voor het wassende water. Van hen hoorde hij dat het water in Volendam al tot de dakgoten stond en dat de Volendammers waren gevlucht naar hun botters of hun zolders. Veel schapen waren al verdronken, maar een aantal boeren brachten hun koeien naar de stad, waar ze het stalden in de Grote kerk, waar haastig stro was uitgespreid om de grafzerken te beschermen tegen de trappelende hoeven.

Tegen het vallen van de avond kwam eindelijk het bericht dat de nooddijken het hielden en dat Edam was gered, maar Kees geloofde het pas toen het water de volgende dag al een stuk was gezakt. Zijn opluchting daarover maakte snel plaats voor bezorgdheid. Nu alle wegen rondom Edam blank stonden, kon hij er niet op uit met zijn groentekar. Bovendien waren de opslagschuren van de boeren waar hij zijn aardappelen haalde, onder de waterspiegel verdwenen. Geen handel, geen geld en zoals Nel hem al ontelbare keren had voorgehouden: ze hadden geen spaargeld of reserves voor tijden zoals deze. Ze zouden moeten aansluiten in de lange rij bij de gaarkeuken als hij niet snel iets verzon.

De hele dag liep hij door de stad op zoek naar werk, maar hij was niet de enige. Alle landarbeiders zaten in een klap zonder werk en de concurrentie was groot. Nel klaagde niet, maar hij zag het verwijt in haar ogen. Met elke dag die verstreek, voelde hij zich ellendiger. En toen, halverwege de week na de ramp, kwam er een groot stoomschip de haven binnenvaren, geladen met bazaltstenen voor het verstevigen van de dijken. Hij zag zijn kans schoon en meldde zich met zijn groentekar om te helpen lossen. Het was zwaar werk en het betaalde minder goed dan hij gewend was, maar hij kon er zijn gezin van onderhouden.

Later, toen de wegen begaanbaar waren en hij weer met zijn groentekar door de Purmer trok, zette hij steeds wat geld opzij en maanden later was hij de trotse eigenaar van een kastanjebruine merrie met lange, lichtgekleurde manen. Het dier had jaren op de kermis de draaimolen getrokken en als het muziek hoorde, begon het rondjes te lopen, maar Kees was de koning te rijk. Hij noemde haar Nelly, naar zijn verstandige en spaarzame vrouw.